NOBILI AD-
MODVM AC STRENVO VI-
RO, D. GVILIELMO à Waldenburg/
COGNOMENTO Schenckern de Hilgenho-
sen/ ILLVSTRISSIMI Principis ac D. D.
IOANNIS GVLIELMI Iuliæ, Cliuiæ, & Mon-
tium Ducis, Comitis Marchiæ, &c. Con-
siliario intimo, & Satrapæ, &c
Domino suo.

Thesaurum tibi offero vir NOBILISSIME, non illum quidem ex meliori metallo aut Indicis lapillis; sed chartaceum, in Italia olim natum, & quum à Germanis tum ab aliis eius linguæ imperitis summopere hactenus expetitum. Dissertationes quædam sũt POLITICIS de rebus, tũ Relationes & Instructiones: quarum omnium cognitio non iucunda tã-

tum est & vtilis verum etiã ad quamcumque Rempublicam recte feliciterq; administrandã necessaria. Audacter dico: & Reges & Principes, & eorũ Consiliarii & Administri heic nõnihil inuenient ad suũ vsum. Etenim quis est quisnam egregie capessere ac regere Rempublicã poßit, quum genus ipsius Reipublicæ ignoret? aut quis est qui optime ciuitati suæ poßit consulere, si neq; ciuium mores atque ingenia, neque instituta percalleat? quis denique vtilem ac salutarẽ de pace aut bello sententiã dixerit, nisi suæ Ciuitatis opes, nisi vectigalia, nisi terrestrem naualemque apparatum, nisi bellicas sociorum atq; hostium

faculta-

facultates ante cognouerit? Quæ ferè omnia non fuse quidem (infinitum enim id esset) sed breuiter in hoc nostro Opere explicantur: cuius hæc veluti Præmessa siue Primitias Nobilißimo tuo nomini dedicare volui & consecrare. Quum enim iã olim in maximarum atq; arduarũ rerum administratione difficilimis Reipublicæ temporibus versatus sis: omnino iucundam libri huius lectionem futuram tibi existimaui, recognoscenti heic ea quæ ipso vsu atque experientia iam dudum comperisses, & quorum ignoratione multa in Republica quotidie peccantur. Quanquã, vt verum fatear, non omnia quæ heic continentur

nẽtur eiuſmodi sũt vt omnes iuuare aut delectare poſsint: ſed q̃d facias? vt in horto variis floribus conſito eos potiſsimũ legimus quorum color & odor nobis maxime arridet, ita heic cenſeo quiſque ſibi decerpat quod maximum cõmodum fore videbitur. Quod eo dictum volo, vt ne naſutus aliquis ſtatim ſibi placeat, ſi quã forte è multis gemmis minus precioſam, aut è magno pecuniæ aceruo numum aliquẽ non optimæ notæ inuenerit: quorũ moroſa iudicia accuratiſsimum tuum vnius iudicium et auctoritas facile eleuabit. Sed & duplex alia eſt cauſſa cur hoc faciendũ ita mihi exiſtimarim: publica vna, altera priuata.

uata. Etſi enim idem tibi euenit quod ſummis pleriſque viris contigiſſe olim legimus, vt ſcilicet inuidiam atque æmulationes quorumdam euitare non potueris: q̄ tamen maius aut p̄clarius integritatis teſtimonium contingere tibi poßit, quã quod poſteaquã ab iis quos rexeras diſceßiſti, pleriq́; omnes ita luxerũt, vt quaſi optimo patre orbati viderentur idq́; etiãnum publica voce fateãtur. Mihi quidem eã hactenus beneuolentiã & humanitatem præſtitiſti, vt niſi eã publico quaſi præconio teſtarer, vitam mihi acerbam putem. Nobilitatem alij laudãdam exiſtimabunt: at ea Maiorum potius quam noſtra eſt:

Fortunæ bona alius commemorãda arbitrabitur. at incerta hæc sunt, & indignis sæpe contingunt. In te vero ea est veriorũ ac solidiorum bonorum copia, vt te his secundæ, vt ita dixerim, notæ bonis censeri non sinãt: sed inprimis animus erectus, & ad res magnas ab ipsa Natura factus, & nõ mediocris tẽporis experientia ipsoq; vsu quam optime informatus. Multa alia heic de laudibus tuis cõmemorare possem, nisi singularis tua modestia silentiũ mihi imperaret. Quod igitur restat, suscipe, vir Nobilißime, leuidense hoc munus, charthaceumq; Thesaurum, & tuis publice Virtutibus, & officiis priuatim erga me debi-

debitum; meq; vt hactenus, ita porro clientum tuorum numero vel extremo saltim loco adscriptum patere. Coloniæ XXV. Martii Anno MDCIX.

Nobiliss. Tuæ Dom.

Obseruantißimus

Gerardus Greuenbruch.

Ad Lectorem

PRÆFATIO.

VETVS est & tritum sermone verbum: Magistratus ostendit virum. Et sane ita est. Multi qui superiores etiam grauissimis negotiis existimantur, vbi gubernaculis admoti fuerint vix pares inueniuntur. Est enim maioris molis opus quam vulgo putatur, vnum præesse pluribus, & ab vno capite tot capita coerceri. At hic merito locum illud habet: Difficilia quæ pulcra. Quid enim laudabilius quam omnium inuigilare saluti? quàm iustitiam omnibus æquabiliter administrare? quàm bonis præmia, malis pœnas decernere? quàm tam varios casus in Republica, quantum humani ingenii imbecillitas assequi potest, non prospicere tantum, verum etiam ad vnicam publicę salutis cynosorum dirigere omnes & accommodare. Hinc merito magna semper apud omnes populos eorum laus fuit, qui rempublicam dextre ac prudenter administrarunt, vt etiam multis propterea diuini tributi sint honores: quos cõmemorare hic nihil attinet. Laudatur abditarum & in naturæ sinu retrusarum rerum caussarumq; cognitio & merito laudatur, vtpote diuini hominis ingenio maxime digna. Ad cœlum effertur, & iure quidem, ea quæ in Moribus ad rectam Rationem

confir-

confirmandis versatur disciplina. Ceterarum quoque liberalium artium suus cuique est honos. At quis harum omnium est scopus? quis finis? quę meta? Politia scilicet, siue Ars administrandæ Reipublicæ: cui tanquam Reginæ, ceteræ omnes ancillantur. Huius vero artis quamuis multa à multis præcepta sint consignata & litteris prodita. pauci tamen sunt qui omne, quod dicitur, punctum tulerint. Quum enim varia sint nō populorum tantum, sed hominum etiam ingenia, moresq; diuersi, ac proinde alię quoq; leges & instituta, alia imperii administrādi ratio; horū vero (vt infinita alia prætercam) omniū cognitio Politico futuro maxime sit necessaria: fieri vix potest vt vnus omniū, præsertim ipso vsu & experiētia (quæ optima quidem; sæpe tamē stultorum est Magistra) assequatur. Vita enim breuis est, Ars longa. Quocirca mihi omnes quicunque in hoc scriptorum genere elaborarunt, si non mirifica aliqua laude, excusatione tamen digni videntur. His si quis librum illum, qui Italica lingua conscriptus sub titulo THESAVRI POLITICI prodiit, accensere velit meo iudicio, non aberrârit. Rhapsodiæ sunt, fateor, & varia, veluti ad magnæ alicuius domus constructionem sine ordine, sine dilectu in vnum aceruum congesta materiatio: è qua tamen peritus aliquis artifex pulcerrimam Artis Politicæ arcem nullo negotio facile sibi exædificare possit. Eum librum

librum expeditum à multis, nuper in Latinam linguam conuertere cœpi, liberiori quidem, at fortaſſe non inconcinniori methodo ac ordine. Animus quidem initio erat, RELATIONES omnes, tum INSTRVCTIONES, poſtea DISSERTATIONES ſigillatim quaſque perſequi: at quum hæc pleraq; eiuſmodi ſunt vt ſubinde aliquid addi, aliquid detrahi poſſit, multa etiam mutari debeant; ordinem hunc commodiſſimum eſſe duximus, nullam ſeruare ordinem, ſed varios in vna veluti Areola flores conſerere: è quibus decerptis, nitidam tibi ipſe & pulcerrimam corollam facile poſſis contexere. Reliqua huius Theſauri his quæ iam damus, cum Deo ad futuras nundinas ſubiungemus, accurratiori forſan ſtilo, & meliori iudicio.

INDEX

APOTELESMATVM QVÆ IN HAC THESAVRI POLITICI PARTE CONTINENTVR.

INDEX.

XIV. De

INDEX.

Franciſci

FINIS INDICIS.

RERVM

RERVM POLITICARVM

THESAVRI APOTELESMA PRIMVM:

Quod est

DE IMPERIORVM FVNDAMENTIS, eorumq́; recte ac feliciter administrandorum ratione ac modo

DISSERTATIO.

CAPVT PRIMVM.

TRIA sunt præcipue, quibus ceu fundamentis vniuersa omnium Imperiorum moles innititur atq; incumbit:

Consilium, Vires, Auctoritas.

HÆC eadem partes sunt, vt Philosophi loquuntur, essentiales, quibus Princeps efformatur.

CONSILIVM voco, id rectæ rationis lumen, quod imperandi adminicula siue instrumenta Principi commonstrat. Ea sunt: sagacitas in per- *Consilium quid.*

noſcendis ſubditorum ingeniis; Prudentia in ferendis legibus ad eorum captum & mores accommodatis; Diſciplina in conſtituenda re militari; Ars belligerandi, Pacis tuendæ induſtria; diligens aduerſus ſubita caſuum Præparatio; forma amplificādi imperii; inſtatibus exæquandis Iudicium; temporibus obſecundandi Dexteritas; maturitas in deliberando; in exſequendo Celeritas; in agendo Conſtantia; animi in proſperis æque & aduerſis Æquitas ac Moderatio; rerum diuinarum & ad Religionem pertinentium cognitio & cura tanta, vt nec ſuperſtitio meticuloſum & inquietum, nec licentia ſecurum reddat. Ad VIRES ſex hæc pertinent: ſubditorum Amor & Beneuolentia, imperii Antiquitas, Amplitudo, vires Vnitæ, Arma, Opes. AVCTORITAS eſt Fama illa præclara ſiue efficax Opinio de Prudentia & viribus Principis inter alios populos ac Principes ſparſa, animiſque cōcepta. Quum vero trium harum vocum latiſſime pateat ſignificatio, ac varias res vnaquæq; complectatur; ſingulas ſeorſim enucleabimus, hancq; omnem Diſſertationem in treis partes diuidemus, in quarum prima de CONSILIO, in ſecunda de VIRIBVS, in tertia denique de AVCTORITATE diſſeremus.

Vires in quibus rebus poſitæ.

Auctoritas quid.

CAPVT II.

Conſilium proprium Principi eſſe perneceſſarium.

CONSILIVM, quo Principem vti volumus, duplex eſt, *Internum* ſiue *Proprium*, & *Externum*

Externum siue *Alienum*. *Internum* illud est, quod in ipso Principis animo nascitur, & à suaipsius intelligentia ac iudicio producitur. *Externum*; quod ab iis datur qui Prudentiæ opinione ad hoc munus sunt delecti. Primæ notæ ille censendus est, cui quod opus est, ipsi venit in mentem; secundæ, qui bene monenti obtemperat; extremæ qui nec ipse consulere, nec alteri parere scit. Mediocritas illa in Principe quidem locum non habet. Si enim sibiipsi non sapiat; aliorum Consiliis tanto facilius pessum dabitur.

Princeps à se ipso sapere debet.

Nam aut ii quorum consiliis vtitur, & ipsi erunt imprudentes, (quod plerunque contingere solet. Pares enim, vt est in prouerbio, cum paribus facilime congregantur) atque hoc pacto tanto celerior erit ruina, quanto plures imperii machinæ manus admouerint, eundemq; vnà cum Principe impulerint. Aut si vel maxime ii hoc nomine & officio digni fuerint, & ad tantum imperii onus sustinendum idonei; ne sic tamen quidquam recte fiet, quum in Principe imprudente nec Iudicii satis sit ad peruidẽdum ea quæ ex rebus deliberatis factu optima sunt; nec auctoritatis ad ea perficienda Præterea inter Principum Consiliarios æmulationes plerumque & discordiæ existunt: quumq; diuersos sibi quisq; fineis habeant propositos, publica ferè consilia ad priuatas dirigunt vtilitates, variisque artibus suis magis augendis dignitatibus quam Principis honori atque existimationi velificantur. ex quo fit vt Princeps

imprudens ac talium artium ignarus, miserè decipiatur atque in præceps detur. Huc accedit quod in hominibus sapiẽtibus & cordatis nunquam is est aduersus stupidioris ingenii Principem amor qui in bonis Consiliaris requiritur. Ita enim comparatũ est vt vitia contemtum pariant; contemtum odium sequatur. hinc quanto quis sapientior est, & melior, tanto magis hominis fortuna sua indigni imperium detrectat. hinc fides quoq; labascit; quæ si desit Consiliariis, incautus Princeps aut venditur, aut velut mobile lignum alienis neruis quò quisq; volet ducitur. Det igitur operam princeps qui rerum summam penes se esse vult, vt intelligãt omnes, administrando imperio solum se parem esse. Nec vero quod Prudentiam hanc propriam Principi inesse volo, ideo alienum consilium ab eo excludo: quum nullum maius indicium bonæ mentis Princeps possit ostendere, quam si adiungat sibi & familiariter habeat viros virtute & fama celebres. Nam omnes statim iudicabunt eum talem esse, quales ij qui apud illum. Hoc tantum cauebit, ne socios illos, sed adiutores tantum imperii cepisse, vtque supra illos sapere videatur. In grauioribus negociis suadeant illi & moneant, non decernant; Principem in imperio iuuent, non doceant. Vt deniq; ad viuendum sua cuiq; anima est necessaria; ita Principi ad imperandum Prudentia: & vt sine illa homo non est; ita nec sine hac Princeps.

Consiliarii qui utiles & eorum munus.

CAPVT

CAPVT III.

De fontibus siue origine proprii Consilii siue Prudentiæ: & de Natura.

INTERNA Prudentia è triplici fonte promanat, *Naturæ, Educationis, Experientiæ.* Natura primas velùt intelligentiæ fenestras aperit, pro temperamenti, à quo primę formæ & lineamenta moribus omnibusque animæ functionibus imprimuntur, qualitate, vel plus vel minus luminosas. Quum enim anima corpore ad functiones suas obeundas vtatur; dubium non est, quin ad eius temperaturam animi quoq; inclinationes atque affectus sese accommodent. Et hæc quidem Naturæ vis tanti est, vt si forte in quopiam humor aliquis naturæ vitio tantopere dominetur, vt rationis fræno vix ac ne vix quidem compesci queat; is ad imperandum omnino sit ineptus, aut ludibrium fortunæ debeat. Porro è quatuor illis humorum temperamentis in Principe sanguineum prætulerim, atra bile nonnihil temperatum, vt nimius sanguinis feruor hac veluti affusa aqua aliquantulum tepescat. Hoc enim temperamenti genus moribus decoram quandam & amabilem grauitatem, & corpori sanitatem vitamque longæuam cōciliat, animum ad modestiam, iustitiam, fortitudinem, clementiam inclinat, eandem disciplinarum ac Prudentiæ præceptis facilè percipiendis aptam reddit; solum denique philtri quandam ac fascini vim habet, qua homines ad

Naturæ vis.

Quod temperamentum in Principe optimum.

amorem pelliciuntur: tantumq; efficit, vt multi olim Principes huius vnius beneficio totius vitæ cursum inoffensum elegāter & cum dignitate confecerint. At complexio (vt vocant) minime omnium Principi conueniens illa est, in qua pituita abundat. Quibus enim talis, seruitiis magis quam imperiis apti, ad disciplinas tardi, in consiliis stupidi, ad rerum momenta pigri, ad suspiciones ob intellectus imbecillitatem proni (qua vix vlla est in publicis rebus pestis capitalior) animis pusilli, in consiliorum atque actionum finibus & scopis vel timidi vel sordidi, in decernendo dubii, in exsequendo inconstantes, quibus in rebus omnibus casus magis quam Prudentia locum habet; hiique tales vix vnquam alieni consilii veluti pædagogio vel tutela liberantur. In quibus flaua bilis siue cholera abundat, in confinio virtutum ac vitiorum sunt positi; grata quidem corporis specie, sed fragili, ob texturæ, vt sic dicam, raritatem, & facilem humorum mutationem: vnde vitæ existit breuitas, & tam animi quam corporis mollities quædam, grauibus negociis non sufficiens. Tales insuper iracundi sunt, lasciui, ingrati, faciles nimis atque aperti, minimeque eam grauitatem quę talem decet fortunam, seruant. Quantum vero ad alios animi attinet affectus, virtutibus iidem propiores sunt; in consiliis capiendis celeres, ad exequenda promti atque alacres, in negociis gerendis strenui, in proponendis actionum sibi finibus generosi. Temperamen-

Phlegmatica complexio à Principe alienissima.

Cholerici quales.

peramen-

peramentum melancholicum etſi nec aſpectu tam gratum faciat Principem, nec tam moribus amabilem, nec animo tam fortem, nec ad clementiam tam pronam quam fortuna ipſius & ſtatus forte requirit, ſed caſtigare magis vitia quam virtutes remunerari paratum: corporis nihilominus ſanitatem & laborum patientiam largitur. Iidem ingenioſi ſunt, parci, taciti, graues, induſtrii, alieni à voluptatum illecebris, timidi quidem, ſed in gubernandi curis aſſidui. Quandoquidem verò his animorum motibus, ad quos corporis quadam contagione abripiuntur, raro vim faciunt ac reſiſtunt Principes; neceſſe eſt vt qui ſine errore de vita ipſorum atque actionibus coniecturam facere velit, humorum eiusmodi temperamenta in ſingulis accurate obſeruet ac perſpecta habeat. *Melancholici.*

CAPVT IV.

De Educatione.

IN *Educatione* tanquam omnium virtutum ac vitiorum fonte atque origine, præcipuum humanæ felicitatis momentum conſiſtit. Huic multorum imperiorum ſalus ac ruina, populorum ſeruitus vel libertas accepta ferenda eſt. Hæc ſi bona ſit, mater eſt & nutrix bonorum morum; ex bonis moribus (Principum ſcilicet) bonæ leges naſcuntur; bonæ verò leges tibicines veluti ſunt & fulcra potentiæ. Iam vbi bonis moribus, legibus & armis imperium floret; neceſſe omnino eſt vt reſpublica ma- *Educationis vis.*

gnus viribus, felicitate subditi, Princeps maje-
state quadam singulari sit præditus. Est autem
Educatio nihil aliud, quam bona & diligens ani-
mi cultura, quæ lumen intellectui præfert, im-
perium rationi tribuit, terminos voluntati po-
nit, affectibus frænum inijcit, regulas actioni-
bus præscribit, ipsum deniq; corpus omniaq; e-
ius membra ad agilitatem & laborem format:
qui quidem fructus ad maturitatem nunquam
perueniunt, nisi iis in animis quibus semina hęc
suo tempore sunt inspersa. Quamuis autem o-
mnis ordinis hominibus Educationis huius vis
ad bene viuendum tam necessaria sit quam ipsa
anima ad viuendum; multo tamen ea magis in
Principe requiritur: qui hac destitutus, non pa-
ter Patriæ, sed noxium aliquod animal & publi-
ca calamitas censebitur. Quomodo vero & in
quibus rebus puerilis ætas exerceri atque edu-
cari debeat; ab aliis copiosè explicatur.

Educatio quid.

CAPVT V.

De Experientia.

Experientia quid.

EXperientia dux est intellectus, magistra vitæ,
voluntatis norma, prudentiæ anima, sine
qua nec in bello, nec in pace quidquam rite ad-
ministrari, non corpus imperii pernosci, non
morbi quibus obnoxium, explorari, non con-
uenientia adhiberi remedia, non tempus, non
modus in iis adhibendis seruari possunt. Ex-
perientia hæc duplex est, vna communis, ex ea-
rum rerum quæ ab prima mundi origine conti-
gerunt,

Quotuplex.

gerunt, & variarũ in vita humana mutationum obseruatione nata: altera propria, earum rerum quas ipsi in vitæ huius curriculo, vsu quodam notauimus. Hæc sine illa adeo breuis est atque impedita, vt pauci hac sola duce & magistra cum laude res ciuiles administrarint. Est enim ars longa, vita breuis: & sicut tarde ætas hominis adolescit, ita pæne antequam iudicium maturuerit, senectus obrepit. Est insuper experientia hæc ita nuda, priuatis rebus damnosa, publicis vero periculosa: quippe quæ rectum monstrat per errores, & ordinem à turbis. Quæ autem prudentem facit Principem experientia, ex vtroq; genere constat. Communis illa tripartita est. prima hominem docet seipsum gubernare: secunda, res ciuiles instruit: tertia, sub historiarum nomine euentus particulares memoria dignos colligit, & ex præteritis præsentia disponit, & de futuris coniecturam facit: qui vt præcipuus est Prudentiæ (quæ & ipsa è singularibus rebus nascitur) fructus; ita longe solidiores in eo habet radices, cui amplior & solidior earum notitia & memoria, Historiæ beneficio, cõtigit. Hinc sane est quod multi hac sola experientia freti, ceteroqui tractandarum rerum apud Catanenseis & alias Siciliæ ciuitates publicarum ab vsu imperiti Respublicas præclaris legibus fundarunt: quales fuerunt Charondas, Draco apud Thessalos, apud Milesios Hippodamus, Philolaus apud Thebanos, apud Carthaginienses Iabea, apud Chalcidenseis Andromachus, Pitta-

Communis

cus apud Lesbios, apud Magnesios & Siculos Plato. Equidem vere sapiens is merito habendus est, cui animus harum vtraq; subactus est & excultus: quales duo illa non Græciæ tantum, sed omnium etiam imperiorum splendidissima lumina Solon & Lycurgus fuêre, quorum legibus olim duæ illæ celeberrimæ lateque imperitantes Respublicæ vltra annos octingentos steterunt, & floruerunt, adeò vt pleræque etiam nostri temporis respublicæ forma administrandi imperii ab iisdem desumta vtantur.

CAPVT VI.

Quæ & quales primæ esse debeant Principis actiones.

CONSIDERATIS in Principe iis rebus, quæ Naturæ benignitate, Educationis diligentia, ductuq; Experientiæ tribuuntur; restat vt quæ eius ad imperii gubernacula iam admoti, primæ actiones esse debeant edisseramus; ex quibus plerunq; de futuris augurium capere licet. Est enim à natura ita comparatum, vt in nouitium Principem omnium oculi & mentes defigantur, eorum maxime quorum interest, quibus ille moribus sit præditus: vt subditorum, in quos virtutes & vitia Principum redundant; vt clientum, qui ab ipsorum protectione dependent; vt amicorum, qui eandem cum ipsis fortunam subire necesse habent; vt æmulorum atque hostium, quorum magni refert cognoscere, quem illi imperandi viam inierint, quem

Principii maxima cura esse debet.

quem modum vſurpent, Prudentisne & cordati, an incauti atque abiecti animi ſigna oſtendant. Quod ſi aliis in rebus omni ſtudio cauent homines, ne, quod dicitur, in limine impingant: quanto id magis Principi in imperii initio eſt cauendum? Det igitur operam Princeps, vt initio ſtatim intelligant homines, ſe non tantum præſentis fortunæ, verum etiam cuiuſuis augmenti atque acceſſionis, quam tempus & occaſio forſan afferre poſſet, capacem eſſe. Quod enim in cæteris rebus dici ſolet, Principium facti eſſe dimidium; multo magis hîc locum habet. Porrò actiones quibus exiſtimatio atque auctoritas Principi conciliatur, illæ potiſſimum ſunt quæ Religionem ipſius in diuinis, & Prudentiam in humanis rebus oſtendunt. Tantum vero religionis valet opinio, vt vbi illa ſit, ibi ceterarum quoq; virtutum omnium chorum eſſe plerique perſuaſum habeant. Hæc populos veneratione implet, & à tyrannidis metu reddit ſecuros: hæc Principem melius quam vllum ſatellitium tuetur: fores occludit omnibus incommodis quæ Reipublicæ periculum, Principi damnum minãtur; quibus latiſſimas feneſtras aperiunt, in quorum animis illa firmis radicibus non hæret. At longe hic duos illos ſcopulos Princeps fugiat, Superſtitionis, & Simulationis; quarum illa ſtuporis, hæc aſtutiæ cenſetur argumentum. Superſtitio quidẽ & aniles perſuaſiunculæ, vt antiqui Poëtæ verbis vtar, *Faciũt animos humiles formidine diuûm, Depreſſosq́;*

Quæ initio Principatus curanda.

Religionis vis.

Superſtitio fugienda.

pressosq́ premunt ad terram. Et sanè vilium ferè aut barbarorum est Superstitio; qui ea, vt bubali naribus, quovis ducuntur, & nugacissimis hominibus prædæ fiunt. At Simulatio religionis tandem in pudorem, & forte etiam in exitium Principem dabit. Quam enim vera & genuina virtutis species amabilis est, tam odiosus est omnis fucus: quo qui vtũtur, negotia ipsi sua corrumpunt, suisque ipsi artibus ab aliis petuntur: adeoq; quum in eo sunt vt alios decipiant, tum maxime decipiuntur. Etsi vero artes quibus religionis opinio conciliatur, Principi nonnunquam necessariæ sunt; eædem tamen quando ad astutiam magis quam prudentiam inclinant, plus obsunt quam prosunt. Quũ igitur hac Religionis existimatione Principis gloria, stabilitas imperii, populi securitas, pacis fundamentũ, vitæ longæuitas, atque adeò in ipsa morte vitæ spes contineatur: prima in ea & ab ea imperii sui fundamenta ponat Princeps, non illa quidem verisimilitudinis aut inanis persuasionis arenæ, sed solido ipsius veritas saxo innixa.

Et Simulatio.

Prudentia opinio quibus modis concilianda.

Quæ vero Prudentiæ in rebus ciuilibus opinionem Principatum adeptis conciliant, duo sunt: rei priuatæ siue familiaris administratio, & electio ministrorum. Et quidem à Principum aulis subditi plerunq; vitæ sibi exemplar quod imitentur, petunt. Hinc magna parte imperii sanitas vel infirmitas, pax vel turbatio plebis, honor Principis vel infamia dependet: qui quanto opulentior est potentiorque, tanto magis opus habet

habet ministris. At hos quî habebit, nisi accersat? Ad quid vero accersiuerit, quos primus ipse domesticis vitiis sit corrupturus? Quandoquidem vero humanæ imbecillitatis semper memor Princeps esse debet, cui maxime muliebris sexus est obnoxius: sane perquam necessarium est vt Gynæcei quoq; vitam & mores diligenter inspiciat, dirigat & corrigat, non tantum vt eius exemplo totus ille sexus ad dignas se virtutes exstimuletur, sed vt suæ etiam ipse Princeps quieti consulat atque existimationi. Quid enim Augustum eò felicitatis prouectum, vt imperium cum Ioue diuisisse videretur, magis conturbauit quam gynæcei probra & flagitia? Iuliæ inprimis filiæ, quam ipse gentis suæ carcinoma appellare solebat. Frequens quidem gynæceum vt non negauerim ornamento esse Principi, & aulicis oblectamento; ita illud moneo, rem vitream esse & periculi plenam, atque etiam facilem tragœdiis funestissimis materiam atque occasionem præbere. Principis ergo aulam ac familiam ita institui oportet, vt nec ad virtutem, nec ad splendorem quidquam in ea desideretur, vtque ad eius normam atque exemplum vniuersæ ciuitatis mores tuto dirigantur.

Gynæcei mores curandi.

CAPVT VII.

De Ministrorum delectu.

PRIMVS ministrorum eorumque quibus præ cæteris fidunt delectus, Principum sollertiam ostendit, secretas animi prodit inclinationes,

In ministrorum delectu error unde.

tiones, & ichnographiam veluti quandam exhibet futuri imperii, ac modulum quo in deliberationibus sint vsuri. Duobus hic modis vt plurimum erratur: aut imperii seu ciuitatis vitio, aut Principis. Ciuitatis, vel regionis; quando vel occulto climatis alicuius influxu ac situ, vel malæ educationis ac morum populi vitio graues & rebus gerendis apti homines rari inueniuntur, vt fere in maiori Asiæ parte. Principis; quum vel ipse suspicionibus naturâ indulgens, vel propriæ imbecillitatis conscius, ab eminentibus virtute ministris adhorret: aut iudicii quodam errore negociorum pondera cum administrorum viribus non recte componit atque expendit: aut nimia animi facilitate fauore magis quam meritis ducitur. Et hic quidem non sine periculo reipublicæ ac Principis semper peccatur; maxime autem sub ipsa imperiorum initia, mutationum ac nouarum rerum periculis per se obnoxia: tum præcipue quando imperium seuere administratur; quando inanis tantum eius species & nomen est penes Principem; quando Princeps à subditis lingua, moribus, &, quod dicitur, toto cœlo dissidet, quando membrum aliquod imperii à reliquo corpore longe est dissitum; quando in ipsis imperii visceribus potentes sunt subditi, ad æmulum aliquem excitandum atque introducendum idonei; quando populus natura leuis est, inconstans, & incertæ fidei; quando finitimi reges ac Principes opibus præcellunt; quando alius

Quam periculosus, & quomodo.

Princeps

Princeps imperii ius prætendit; quando Princeps ſuperiorem agnoſcit, nouaque Inueſtitura opus habet; quando à prædeceſſore aut rei militaris ordo confuſus, aut ærarium exhauſtum & reddituum nerui inciſi, aut iuſtitia corrupta eſt, aut populum nouæ religionis cupiditas inceſſit.

Quæ cauenda initio imperii.

Iam mores actioneſque Principum, quæ in nouis imperiis turbas dare ſolent, hæ ſunt: ſi Princeps magnitudinis ſuæ incapax, & fortuna indignus videatur; ſi miniſtris imprudentibus & ſua tantum commoda ſpectantibus totum ſe det; ſi veros amicos abalienet, falſos admittat; ſi iniuria affectis fidat; ſi conſilia turbulenta & noxia aliis communicet; ſi pacem vel inducias emat, extremam confeſſus neceſſitatem; ſi per imprudentiam ſubditis feneſtram ad res nouas patefaciat; ſi ſecreta imperii prodat; ſi ſuis ipſe manibus per varias ſuſpiciones arma excutiat; ſi à mercenariis totus pendeat; ſi deniq; aſtuta magis quam tuta & prudentia conſilia ſequatur.

Prudentia conſilia quæ, & quæ aſtuta.

Prudentia conſilia illa voco, in quibus verus actionum finis ſpectatur, ad eum conſequendum non niſi honeſta media vſurpantur. Aſtuta eundem quidem ſibi finem habent propoſitum; ſed in mediis quibus eò peruenitur, eligendis, exiguam honeſti habent rationem: quo nihil eſt apud Deum atque homines magis odioſum. hinc etiam fit vt plerumque talia conſilia infeliciter ſuccedant. Etſi enim nonnunquam in iis quæ bonus etiam Princeps agit, honeſtum vtili quodammodo cedere videtur; id tamen

non

non à voluntate est, sed à vi, quæ Principem ad rerum atque imperii summam potius quam ad alia respicere cogit. Rempublicã enim eiusmodi sępe inuadunt morbi, qui nullis aliis remediis quam ab astutia petitis sanari possunt. At qui hisce non vt remediis vtuntur, sed vt quotidiano cibo pascuntur; suo sibi iumento, quod dicitur, malum accersunt. idq; duas ob causas: quarum prima est, quod vt calliditatis opinio semper & apud omneis est odiosa; ita præcipuus eius effectus est, quod excæcat eorum ipsorum qui ea vtuntur oculos, falso existimantium, posse se suis artibus quosvis pro suo arbitrio circumuenire. Secunda, quod Princeps suorum ministrorũ iudicia deprauat, qui etiamsi naturâ ab eiusmodi & consiliis actionibus abhorrent, Principi tamen, vt & ipsi sapere videantur (eos enim homines, sed inprimis Principes sapientes iudicant qui idem cum ipsis sentiũt, aut sentire se simulant) per omnia obsequi, iisdemque artificiis vti, in animum inducunt; sic vt breui quot Consiliariis, tot vulpeculis Princeps circũdatus videatur. Quum vero fieri non possit vt vas quodpiam alium stillet liquorem quam eum quem habet: illud quoq; necessariò sequitur vt si qua tempora eiuscemodi ministrorum operam requirant, illi sine dubio iis artibus in agendo vtantur quas ab ipso didicerũt, simulatione scilicet & priuatæ vtilitatis respectu. Sunt verò Administrorum quatuor genera: primum eorum qui ad consilia status, id est, de imperii

Administrorum genera quatuor.

admini-

administratione adhibentur: secundum, quibus rei bellicæ cura est commissa: tertium, qui prouinciis & oppidis sunt præfecti: quartum, qui magni momenti obeundis Legationibus sunt destinati. Hi omnes necesse est vt bene à natura, melius etiam ab educatione, doctrina & experientia sint informati, ita vt ipsa quidem conditione priuatorum vitam degant; habitudine vero & animi dotibus, Principibus sint æquales. Quantò vero longius horum vnusquisque; ab ea quæ requiritur perfectione aberit; tanto minus conducibilem reipublicæ operam præstabit.

CAPVT VII.

Quindecim administrandi imperii adminicula, siue instrumenta breuiter explicata.

IAM vbi Princeps reipublicæ gubernaculis manum admouit, & primis actionibus singularem quandam de virtutibus suis, religione inprimis & prudentia concitauit exspectationem; omni studio eò incumbere eum oportet, vt egregiè illam non sustineat tantum, sed etiam vincat: quod fiet, si iis quæ superius diximus, imperii administrandi instrumentis recte ac perite vtatur. Horum primum est, *vt populorum ingenia & mores à natura insitos bene habeat perspectos.* Etsi enim ex eadem, quod dicitur, farina, eademque materia omnes sunt homines, atque eadem naturæ vi atque effectionibus in lucem hanc producuntur; constat tamen admirabilem *Prudentia in noscendis subditorum ingeniis.*

esse ac pæne incredibilem hominum inter se dissimilitudinem, & variam pro locorum diuersitate naturam. Cuius rei caussam præcipuam cœli ac siderum viribus nonnulli tribuunt; vnde & in hominum ac ceterorum animalium ingeniis ac naturis diuersi existunt affectus atque inclinationes, adeo vt vna natio non diuersa ab altera, sed plane etiam contrariis moribus ac motibus prædita videatur. quinetiam ipsi terræ à cœlestium corporum influxu diuersæ imprimuntur vires, atque in diuersæ affectiones nascuntur. Tanta præterea vis est educationis, vt etiam ipsi quodammodo naturæ vim afferat, & à communi viuendi consuetudine transuersam agat. Vnde non satis est Principi perspectas habere in vniuersum naturæ humanæ virtutes & vitia; sed quæ propria etiam sint eorum quibus imperat populorum, considerare oportet. Qua in re quidem, vtpote pervulgata & omnibus fere nota, non multum operæ & studii ponendum est; sed animum tantum aduertere satis est. Ex hac cognitione secundum caput nascitur, quod est *Prudentia in legibus ferendis*, vt scilicet quæ quibus populis congruant, benè intelligatur. Vt enim quantumvis equestris artis peritus non facile dixerit, quodnam & quale frænorum genus equo alicui conueniat, nisi naturam eiusdem & ingenium prius habeat exploratum: ita nec Princeps subditos in officio continebit, nisi legibus ad eorum mores & ingenia accommodatis. Nam etsi tam distribu-

In ferendis legibus.

tiuæ

tiuæ quam correctiuæ Iustitiæ proportio ab vniuersali contemplatione naturæ humanæ sumitur; nihilominus tamen in actionibus postea ad populi, immo hominis cuiusque naturam & mores semper est respiciendum. Apud Asiaticos quidem si quis aliud ciuitatis vel imperii genus quam regale & despoticum constituere velit; multum errauerit, nec diu sanè imperium tenebit. Est enim populo illo siue cœli siue educationis, vel potius vtriusque vi & natura nihil mollius, nihil seruilius; cui non tantum conuenit, sed necessarium etiam est prædictum imperii genus. At si hoc idem quis nonnullis Europæ populis imponere tentauerit; seipsum vnà cum imperio funditus euertet. *Asiaticorum ingenia.*

CAPVT VIII.

Rei militaris constituendæ præcepta quædam.

EX tribus imperiorum fundamentis vnum est VIS siue VIRES; quæ præcipue ab *Armorum* vsu dependent. Armorum vsus sine *Disciplina* exiguus vel potius nullus est. Leges vero siue præcepta ad Disciplinam militarem pertinentia quadruplicis sunt generis. *Primum* est eorum quibus vniuersim homines educationis diligentia ita formantur, vt & animis ad obtemperandum, & corpore ad labores tolerandos fiant apti: quibus duabus rebus, obediētia scilicet & laborum tolerantia omnis militiæ vis, & vtilitas continetur: nec vllum reipublicæ *Milites quomodo formandi.*

maius beneficium conferre Princeps possit. *Secundum* ad Dilectum spectat. Cœli enim ac regionum diuersitas magnam efficit in hominibus morum atque ingeniorum varietatem & dissimilitudinem; quæ quidem nulla etiam quantumuis accurata educatione ac disciplina immutari potest. Frustra enim sit qui eam intrepidi animi pręsentiam & mortis contemtum ab Australibus exigat vel exspectet qui in Aquilonaribus cernitur; quos tamen illi ingenii acrimonia & sagacitate longe vincunt. At qui in temperatis degunt regionibus, non minus Prudentia quam Viribus & robore valent. Ex quo patet non omnino verum esse illud quod vulgo dici solet, qui viros habeat, bonos etiam milites, si velit, habere posse. neque enim formæ imprimi possunt, nisi pro dispositione materiæ. Constat certe patentibus præsertim locis, ad victoriam cõsequendam omne fere momentum in seruandis ordinibus esse positum: quam ad rem Arabes, Parthi, & omnes fere Asiæ populi omnino fuerunt, & hodie etiam magna ex parte sunt inepti, non disciplinæ vitio aut defectu, sed animi tantos impetus sustinere non valentis inopia. Qui igitur diuersæ naturæ populis imperat Princeps, in deligendis militibus summo vti iudicio debet, & in singulis atque vniuersis morum ac naturæ rationem habere. *Tertium* rei militaris bene cõstituendæ præceptum illud est, vt quodnam militiæ quodq; armorum genus populo alicui conueniat, inspiciatur.

Qui eligendi.

Militiæ & armorum genus considerandum.

Sunt

Sunt enim alii ad equeſtrem, alii ad pedeſtrem; alii ad terreſtrem, alii ad naualem militiam aptiores: hi haſtis & ſariſſis; illi ſcloppis melius vtuntur: & econtra. Eſt etiam in ipſo armorum genere magna varietas, & magnũ ad victoriam momentum: quæ quidem Romani ſæpiſſime mutarunt, donec tandem eorum quæ optima exemplis ſiue formis ab vnaquaq; gente ſumtis, inuictas ſuas acies fecerunt. *Quartum* ea præſcribit quæ in ſingulis militiæ functionibus obſeruanda ſunt. Harum quinq; ſunt: iter facere, caſtra metari, prœlium committere, defendere, oppugnare. Horum vnumquodvis recte adminiſtrari tanti intereſt, vt vel ſolius huius diſciplinæ fulcro etiam parum ſanum ciuitatis corpus ſuſtineri queat. Antiquam illam Romanorum rempublicam mihi aliquis conſideret, nullam profecto reperiet quæ mutationibus magis fuerit obnoxia, quæq; intra ſuaipſius viſcera tot ſeditionum, turbarum, ac tandem panolethriæ cauſſas incluſas habuerit. At ſola militari hac diſciplina non dignitatem modo illa ſuam quam diutiſſime conſeruauit, ſed orbis etiam terrarum imperium moderata eſt. Porro in omni re militari præcipuum munus eſt imperatoris, in quo multa, ſed quatuor hæc inprimis requiruntur, rei militaris ſcientia longo vſu acquiſita, virtus, auctoritas, felicitas. Ad primum quod attinet, quis neſcit bonos imperatores non à ſchola & vmbra, ſed è campo & puluere dari ſolere? qui magiſtra Experientia,

Rei militaris partes ſiue munera.

In imperatore quæ requirantur.

& Vsu doctore præcepta militiæ animo combiberint. *Vsum* appello, interesse consiliis siue deliberationibus, exsecutionibus præesse, vel certe adesse, considerare euentus: è quibus rebus illa deinde nascuntur Prudentiæ munera: occasionibus oblatis bene vti; vireis suas cum hostium viribus sollicite componere; ad omnem euentum & casum subsidia parata habere; consilia sua ad res præsentes accommodare; res quibus opus est prouidere; temporibus insidiari; hostium incommoda ad suas vtilitates trahere; quando necesse sit præuertere, quando diuertere; quando ab armis, quando sine armis speranda sit victoria; quando præcocibus, quando maturis consiliis vtendum, nouisse; seueritatem denique cum humanitate decenter temperare; quo vno nullum est ad continendos in tanta morum & linguarum varietate, militum animos vinculum robustius, vt quidem Annibalis exemplo patet, hac præcipue arte ad omne militare munus informato milite, ad tantam magnitudinem prouecti. Iam *Virtute* imperatoris (quæ est Corporis animique vigor quidam, & simul Animi probitas) tamquam spiritu & anima totus sustentatur ac viuit exercitus; in eaque etiam præcipue boni euentus & victoriæ spes sita est. Quamuis enim proprium boni imperatoris munus non sit Pugnare siue manum conserere, sed Aciem ad Pugnam ita instruere, vt certa sit spes victoriæ; sine propria tamen Virtute & corporis atque animi valore

Experientia militaris in quibus rebus consistat.

Virtus imperatoria quæ.

lore ne hoc quidem recte atque feliciter poterit administrare. *Auctoritas* vero (quæ existimatio est & fama de virtute imperatoris, meritis acquisita) viuum quoddam est & efficax exemplum, quo militum animi & ad imitationem prouocantur, & ad fiduciam animantur. Quum denique in omnibus rebus humanis *Fortunæ* magna vis, in bello vero longe maxima sit; eius sane diligens etiam ratio habenda est. Sunt enim quidam profectò quartâ (vt dicitur) lunâ nati; & qui domi equum Seianum habent; adeo vt vix quidquam prospere gerant: quales in Italia duo fuerunt, cladibus magis quam vlla alia re celebres; patrum quidem nostrorum memoria Bartholomæus Aluianus, cui nihil ad manum successit præter strages, & fugas & cædes: & superiori tempore Petrus Strossa, vir excellenti virtute & rara prudentia præditus, sed occulto quodam irati cœli (vt quidem ipse dicere solebat) odio ita infestatus, vt ex multis rebus quas aggressus est, vix vlla felicem sortita sit exitum. Contrà alii tam benignam habent fortunam, (vel vt rectius loquamur) tam propitium habent cœleste numen, vt venti etiam tempestatesque eis quasi obsecundent; quibus etiam temere cœpta ad nutum fluunt. Et his quidem tuto Princeps imperia mandet atque exercitus committat, spretis illis; nisi forte tanta ducum laboret inopia, vt electioni non sit locus. Quod quando contigerit, seipsum accuset Princeps, qui tantas & tam necessarias ad

Auctoritas.

Felicitas.

imperandum res, quæ & belli subsidia & pacis ornamenta sunt, non maiori studio procurarit.

CAPVT X.

Quibus modis, quaque industria pax tuenda sit.

Bellorum diuisio.

BELLORVM tria genera sunt. Primum quando Reipublicæ alicuius vel imperii membra inter se confligunt: quod *Ciuile* dicitur. Aut subditi cum Principe: vel iniuriis atque imperii acerbitate coacti; vel nouandarum rerum studio, aut aliis affectibus stimulati: quorum illud æquitatis nonnihil habere videtur; hoc verò iniustæ *Rebellionis* nomine censendum est. Aut Princeps vnà cum subditis vim & Arma in Principem alienum conuertit: quod bellum *Externum* nominatur. Pacem verò præclare ille ac optime tuebitur, qui nulli horum motuum fenestram aperiet, aut caussam dabit. In Monarchia quidem siue regali ciuitatis genere Ciuile bellum plerumq; nascitur, vel ab ingenii, vel ab ætatis in Principe imbecillitate. Opus ergo est vt qui iam rebus præest, successoris sui diligentem habeat rationem, vtq; omnia ita disponat vt quibusvis in futurum etiam incommodis via obstruatur. In quo quidem duas res inprimis sedulo procurabit, statum scilicet religionis, & procerum. Religione enim mutata, semina statim Ciuilis belli sparguntur, & rerum nouarum cupidis ansa mutandi etiam vel oppugnandi certe imperii præbetur: dum scissis in diuersa studia procerum animis ad familiam ali-

Vnde Ciuile bellum oriatur.

quam

aliquam rerum ſumma defertur: cuius potentiam deinde, mutatis temporibus, & inbecilliori Principe ſuccedente, ceteris non ferentibus, aut illis ipſis etiam maiora auſis, Ciuili bello aditus proculdubio patefiet. Subditorum in Principem arma vno tantum caſu pia & iuſta videntur; quando ſcilicet Princeps repudiata & profligata vera religione, nouas ſectas inuehere ac ſtabilire conatur. Religionis enim quo Deo obligantur homines vinculum multo arctius eſt & ſanctius quam cetera omnia, ſiue naturæ, ſiue legum, ſiue voluntatis. Extra hanc vnam cauſam ſubditorum eſt bonos Principes deſiderare atque amare; malos tolerare. quod ſi non fiat, ſed vnicuique ius inuadendi Principem detur, breui omnia imperia peſſum ſint itura. Neq; tamen ita hęc ſubditorum officia interpretabitur Princeps, vt eorum quæ viciſſim à ſe illis debentur, obliuiſcatur: quum homines iis tantum æquo animo, ac ſæpe ne his quidem obediant, quos pro ipſorum ſalute excubare animaduertunt; & vnicum mali Principis ſanandi remedium, Ferrum eſſe putent. *Rebellio* aut à ſubditorum natura & ingeniis, aut imperii forma, aut Principis moribus originem ſumit. Qui enim natura inconſtantes & vani ſunt, nouis plerunque rebus ſtudent, & quamuis occaſionem non arripiunt tantum, ſed & quærunt, Exemplo ſint regni Neapolitani incolæ, qui ſuperiori ætate dominos toties mutarunt, modo ab his modo ab illis deficientes. Quod ſi ſit ea imperii

Rebellio [illegible] *de*

alicuius conditio vt plures ius in id prętendant, ac eorum quilibet siue totum siue partem eius aliquando tenuerit; fieri sane nō potest quin illud totum factionibus & discordiis tumeat: vnde fiet vt is qui rerum potitur, vel aperta vi, vel occultis odiis à suis oppugnetur. Porro quibus Principis culpâ inflammari facile possunt & solent ad Rebellionem subditi, duo sunt; nimirum si vel iniustus, vel fortuna sua indignus, nec tantis negotiis par videatur: quorum hoc facile è proceribus aliquem viribus suis fidentem ad imperii inuasionem existimulabit; illud vero vniuersos non sine iustitiæ colore aduersus Principem armabit. Quum enim iustitiæ tantum fruendæ, & omnis à se iniuriæ depellendæ caussa regibus ac Principibus imperia ab ipsis hominibus tributa sint; horum vero neutrum ab iniusto vel inepto Principe recte præstari possit: manifestum sane est, neque huius neque illius imperium homines æquo animo laturos. Vt vero Princeps ad imperandum aptus sit, requiritur Naturæ bonitas: quam Educationis diligentia adiuuat, Experientia vero ad summum perducit. quarum rerum ad iustitiam tam correctiuam quam distributiuam administrandam magna vis est: eoq; ex omnibus imperandi instrumentis nullum ad imperii stabilitatem firmius est magisque necessarium.

Iustitia distributiua quid.

Est verò *Iustitia distributiua*, quæ commoda, honores, & onera etiam æquabiliter partitur. Quod si Princeps vtilitates nimis parce dilargiatur,

giatur, parum amabitur; si inconsiderate honores distribuat, multorum odia incurret; si onera pacis tempore cum cuiusque viribus non exæquet, pro tyranno habebitur, in bello autem certissimam sibi attrahet ruinam. Auaritia vulgus offenditur; imprudentiâ in distribuendis honoribus, nobilitas. Iam si fauore magis quam meritis Princeps ducatur; ii qui iniuria se prætêritos existimant, cum suo etiam exitio Principi perniciem machinabuntur. Et quamuis iniusta hæc distributio semper & omnibus in rebus magna afferat incommoda; multo tamen plura in bello, vbi ministrorum fide atque amore magis opus est. Neque enim vlla res Ludouici Sfortiæ res tantopere afflixit, vt ex opulentissimo Principatu deiectus, tot tantarumq; rerum viginti dierum spacio iacturam fecerit, quibus bellum in multos annos ducere potuisset; quam quod Galeatium Sanseuerinatem, bonum palæstritam, sed malum militem, exercitibus suis præfecit, ac fratri etiam suo ætate & rei militaris peritia lõge illum antecellenti, prætulit. Qua iniuria ictus, tanta indignatione atq; odio in fratrem is exarsit, vt omnium beneficiorum oblitus, nihil aliud cogitarit atque egerit, quam ea quibus fratri ac domino suo nocere se posse existimabat. Tantum scilicet, præsertim in generosis animis, potest indignatio, & vltionis cupiditas. Nec singulorum odia tantum & indignationes, sed rebelliones etiam populorum inde exsistunt, quando Præfecturæ siue dignitates

Ludouici Sfortiæ error.

gnitates

gnitates publicæ non ex merito, ſed pro libidine Principis tribuuntur. Prouinciæ enim quibus à Principe præſes datur tanto muneri impar, breui eò rediguntur, vt ſubditos imperii pœniteat, & neque Principem amplius neq; eius Adminiſtros ferre poſſint. Cuius rei exemplum nobis præbet Sicilia, quæ duodeviginti annis continuis ab impotenti & libidinoſo homine, quem rex inſulæ præfecerat, vexata, tandem à Galliæ regno Anno M. CC. LXXXII. omnino auulſa eſt, cum tanta gentis eius ſtrage.

Vnus non prouehendus.

Nec vero minus periculoſum eſt & noxium Principi, vnum aliquem ita prouehere vt vnus omnia poſſit, & regat. Hoc enim modo Principatus vnitas diſſoluitur, Conſilium quod circa ſe Princeps habet, in factiones diſtrahitur, imperii Arma & vires retunduntur, Iuſtitiæ rationes conturbantur, Princeps denique ipſe variis artibus continuo circumagitur, & inexplicabili reti illaqueatur, cum maiori vel minori periculo, prout ille à quo Princeps dependet, vel magis vel minus vaſto fuerit ingenio. Principatus vnitas etſi multis modis ſoluatur; hoc tamen maxime, quando Princeps tanto vnum aliquem fauore complectitur, vt in rebus & conſiliis ad imperii ſummam pertinentibus, ſolum illum atque vnum fere audiat, vnius conſilio vtatur, ac totus nutu ipſius atque arbitrio regatur. Sic enim ceteri Principes apertam ſemper habituri ſint feneſtram, per quam facilis eis pateat ingreſſus. Sed & in eo vno ſpes ſuas omnes ſubditi colloca-

collocabunt; & quod Principis bonitati & clementiæ debent, miniſtri virtutibus & gratiæ referent acceptum. Diſtrahitur etiam hoc pacto atque eneruatur quod circa Principem eſt Conſilium, omnibus certatim eius qui tanta apud Principem floret gratia amicitiam ambientibus, & fauorem captantibus: ex quo fiet, ne eum offendant, vt ſententias minus libere dicturi, ac conſilia minus ſincere expromturi, iamq; non Conſiliarii Principis, ſed illius qui apud Principē magnus, mancipia merito ſint appellandi. Quæ quidem res tanto grauiora afferet incōmoda ac pericula, quanto maiori æmulatione proceres gratioſi illius potentiam proſequuntur. Nec conſilium tantum, ſed Arma etiam atque vires ſuas nimio vnius prouehendi ſtudio eneruabit Princeps. Tales enim Principis facilitate abuſi, non ad publicam, ſed ad priuatam actiones ſuas dirigunt vtilitatem; eoque vel ipſa conſilia ac deliberationes interrumpunt, vel exſecutionem procraſtinant, quæ plerumq; non aptiſſimo, ſed ei quem gratioſus ille obnoxium ſibiq; obſequentem habet, demandatur: aut cōſiliorum progreſſus ipſi remorantur, eorum præſertim quę æmulis ſuis honorem & gloriam ſint allatura. Et vt horum nihil faciant; ſatis tamen eſt facere poſſe, & vel ſua ipſorum voluntate, vel aliorum inſtinctu impelli ac moueri. Iuſtitiæ rationes etiam conturbantur, quod ceteri magiſtratus talium potentiam metuant. Quamuis enim leges vnum veluti vul-

tum ac formam semper retineant, atq; vna lingua loquantur; quia tamen ii in quorum manu exsecutio consistit, homines fere sunt egentes, nec contra vim satis firmi, ad eorum nutum quos primum amicitiæ gradum apud Principem obtinere vident, omnia sua fere consilia accommodant, legesque ita interpretantur, vt eum cuius gratiam vnice captant, velle intellexerint: qui interim tam suas quam amicorum res, promouendi studio, ipsi iustitiæ cum Reipublicæ detrimento, & non sine ipsius Principis infamia, vim afferre nunquam dubitabit. Inexplicabili etiam variarum ad decipiendum comparatarum artium reti illaqueatur Princeps: quum omnes ii qui in Principis gratiam sese insinuare, eamq; tueri nouerunt, astutia singulari sint præditi: sine qua vix momentum mutabiles illas Principum voluntates (qui vt ardentissime cupiunt, ita facillime rursus fastidiunt) deuinctas sibi retinere queant. Ad hoc vero efficiendum, sex his rebus plerunque vtuntur.

Artes tuendæ gratiæ.

Primo, quod persuadent Principi, nihil aliud se agere & spectare, quam vt Principis & imperii vtilitatibus seruiant. Secundo, quod oculos Principis ita perstringunt ac fascinant, vt nihil in eis deprehendat nisi quod cum suaipsius natura & moribus quam optime conueniat. Tertio, quod Principi ita adulantur, vt sua etiam vitia pro virtutibus, aut certe næuis leuiusculis & ipsi habeant, & ab aliis haberi velint; quare imperito Principi nihil gratius est & acceptius.

ceptius. Quarto, quod quibus possunt modis ceteros omnes à Principis gratia & amicitia summouere student, eos præsertim in quibus non vulgaris virtutis sunt indicia: in quo tamen grauiter errant. Quinto, quod æmulos per aliorum latera petunt, & cum aliorum inuidia euertunt. Sexto denique, quod magnitudinem suam & potentiam simulata quadam humilitate & affecta mansuetudine celant. Quibus artificiis deceptus atque incantatus veluti Princeps in eius animalis, veluti Proteus aliquis, formam transmutabitur, quam magus ille seu veneficus volet. Periculi vero quod Principi hinc impendet magnitudo ex animi magnitudine quæ in gratioso illo cernitur, æstimari debet: qui si non indies potentiam suam atque auctoritatem augeat, detrimentum etiam se fecisse arbitrabitur. Iam in quo tanta est crescendi cupiditas, is tandem etiam temporis & occasionis beneficio eo vsq; progredi poterit, vt nihil amplius simulatione aut artibus illis opus sibi putet; sed apertè imperium affectet. Et quamuis nullum aliud inde sequeretur incommodum; illud vnum tamen grauissimum existimari debet, quod tanta vnius hominis potentia ac honore multum de Principis existimatione detrahatur; quem plerique omnes propriæ imbecillitatis conscientia in talem hominem omnia imperii momenta ac pondera imposuisse, omnesque honores congessisse suspicabuntur: quo nihil est vel ad abalienandos subditorum animos,

Incommoda, vbi vnus apud Principem omnia potest.

animos, eorum præſertim qui virtute & meritis excellunt, vel ad eneruanda præcipua imperii inſtrumenta efficacius; quum & Prudentia & Iuſtitia in eo deſiderari videantur. Quoniam vero Princeps & ipſe homo eſt, à quo nihil humani ſit alienum; homo verò naturâ animal eſt ſociabile: mirum ſane non eſt & ipſum amicos ſibi quærere, ſed præ ceteris vnum plerumq; eligere, quîcum interioris animi ſenſa communicet, quîcum in grauibus & ſeriis rebus delibe ret, in lætis vero ſe oblectet. Huic ſane vt amicitia hac Principis prudenter vtatur, inprimis opera danda eſt; & amicitiæ affectus ita tempe randi, vt ne Principatus effectus corrumpantur.

Principis amicitia quomodo vtendum.

Quod vero diſtributiuæ Iuſtitiæ munus quoq; eſſe diximus *onera exæquare*, conſtat ſane nulla re magis ſubditorum animos exaſperari & ad ſeditionem inflammari, quam ſi debita hęc proportio non ſeruetur: à quibus deſertus Princeps, dignitatem ſuam minime tueri poſſit, nec illi officium ſuum exſequi: quod eſt, Principem modis omnibus adiuuare, vt æquabiliter iuſtitia omnibus adminiſtretur, & vis externa repellatur. Onera vero quæ populis imponuntur, varia ſunt, pro cuiuſque regni ac ditionis ſtatu ac moribus. Quatuor tame præcipua ſunt. Tributa pecuniaria, Seruitutes perſonales, Ius ſiue Reſeruatio Regalium, Commoda Hoſpitiorum ſiue vectigalia tabernaria. Tributa pecuniaria duorum ſunt generum. Ordinaria, atque Extraordinaria. Illa ſunt antiquitus vſurpata, vt

Onera æqualiter partienda.

Eorum ſpecies.

Tributa.

vectiga-

vectigalia, portoria, decimæ, & id genus: hæc vero nomen inde habent; quod extra ordinem imperantur, exigente scilicet publica aliqua imperii vel Principis necessitate; aut quando illa etiam ad tempus augentur. Seruitutis personalis duplex item genus est, vnum, à Principis iussu & voluntate, subditos tam pedites quam equites ad militiam euocantis. Alterum à feudi obligatione; quales sunt illi qui prædii quod possident nomine Principi ab hostibus oppugnato suo ære ad certum temporis spatium militare tenentur. Regalium Ius percipitur ex thesauris, syluis, venationibus, sale, metallorum fodinis, aliisque rebus, in quas soli Principi ius est. De Hospitiorum siue tabernariis vectigalibus dicere operæ pretium non est. *In tributis ordinariis* exigendis iniustitia multis modis committitur: quando scilicet ea calamitosis temporibus; quando prius quam debentur; quando à ministris violentis & auaris acerbe exiguntur: quibus rebus fit vt etiam quæ iusta sunt, iniusta videantur. In *extraordinariis* multipliciter etiam peccatur: quum scilicet ordinaria illa in immensum augentur, quum profusis largitionibus priuatorum opes exhauriuntur, quum noua quotidie excogitantur, & vel vi vel fraude extorquentur, quum monopolia instituuntur, &c. *Personalis seruitus* tum cum iniustitia coniuncta est, quando maior militum numerus scribitur quam imperii opes ferre possint; quãdo plus exigitur eo quod quisq; fiduciæ nomine de-

Seruitutes.

Regalia.

Quomodo in his peccetur.

ne debet, aut virium ratione poteſt; quando a-
uaris miniſtris in prædam dati, ſeruitutem ma-
gno redimere, aut vltra tempus etiam ſeruire
coguntur; aut ad expeditiones factioneſq; non
neceſſarias euocantur; &c. quarum rerum no-
titiam nos harpyis illis aulicis & hirundinibus
lubenter relinquimus. *Regalium exactio* iniuſti-
tiâ fere caret, niſi quis Princeps inſolenter & ty-
rannice ea vtatur. Iniuſtitia vero hic commit-
tetur, ſi noua excogitentur atque inſtituantur,
quod rex quidam Franciæ olim in Delphinatu
non ſine populi offenſione & motu tentauit.
Sed & ad diſtributiuæ iuſtitiæ adminiſtratio-
nem *priuilegia* pertinent, *vacationes* & *immunita-
tes* ſubditis à Principe, vt perpetua eſſent meri-
torum in ſe teſtimonia, conceſſæ. His enim ſi
non integre vtifrui liceat, ſed omnes eodem iu-
re cenſeantur, & ad onera vocentur: certum eſt,
iniuriam fieri ei cui ſuis meritis acquiſita im-
munitas eripitur; eleuari iudicium eius qui con-
ceſſit; violari religionem & fidem eius qui iu-
ramento firmauit; omnibus denique ad calida
& abrupta conſilia ſtimulum addi, iis præſertim
in regionibus quarum incolæ non minus pu-
blicam rem quam priuatam curæ habent. Ex
quibus omnibus intelligitur, quantam vim il-
lud in Principatu ſiue Republica recte admini-
ſtranda habeat, vt ſcilicet vtilitates, honores, at-
que etiam onera æquabiliter diſtribuantur:
quod Iuſtitiæ diſtributiuæ, de qua hactenus
breuiter, munus eſt. Correctiuæ vero in eo ver-
ſatur,

ſatur, vt errores omnes in vita ciuili ac commerciis quibus hominum violatur ſocietas, tollantur atque emendentur. Errorum hi alii exiſtunt ex contractibus mutuo conſenſu factis, vt in emtione & venditione, & ſimilibus, in quibus fraus occultatur; vnde Ciuiles cauſſæ naſcuntur. Si aperta vis interueniat, vt in furtis, homicidiis, &c. cauſſæ illæ dicuntur Criminales. In corrigendis eiuſmodi erroribus quatuor hæc obſeruanda ſunt, Legis qualitas, Iudicis munus, Æquitatis moderatio, Principis natura. In lege tria requirũtur, vt populi illius cui poſita eſt, ingeniis & moribus ſit conſentanea, non minus quam remedium morbo, & ægrotantis complexioni; vtque temporibus etiam ſit accommodata. Vt æquabilem habeat diſtributionem, ſecundum proportionem arithmeticam. Vt quoad eius fieri poteſt Iudicis arbitrium tanquam fræno quodam conſtrictum teneat, nec exorbitare patiatur. Iudicis partes tres ſunt; Intelligere quod iuſtum eſt; Amare ac Velle quod iuſtum eſt; idque etiam Exſecutioni demandare, &c. Sed de his alibi fuſius erit dicendi locus.

Correctiua iuſtitia quid.

FINIS.